

Overzicht van de verslagen van de vergaderingen van de Koninklijke Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk voor het jaar 2013

Gaëtane Maes, “La colère de Van Dijk à Courtrai...”	2
Geleid bezoek aan restauratiewerf Onze-Lieve-Vrouwekerk, Kortrijk	3
Het klooster van de zuster Paulinen en de Groeningestraat: een bijzonder stuk Kortrijks architecturaal erfgoed.	5
Een studiedag in Anzegem: het domein Hemsrode en de Sint-Janskerk.	9
Ir. Pol Descamps, Wereldoorlog II: de luchtbombardementen op Kortrijk.	11
110de verjaardag van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk	13

“La colère de Van Dijck à Courtrai...”

Gaëtane Maes, lector moderne kunstgeschiedenis, Université de Lille.
donderdag 28 februari 2013

Het Erfgoedhuis is voor het ogenblik niet beschikbaar om reden van verbouwingen aan het rijksarchief. Voor de huidige voordracht koos voorzitter Didier Dumolin de stijlvolle lokalen van het vroegere kantoorgebouw van de firma Steverlynck. Dit bakstenen gebouw volgt de geometrische art-deco stijl en is sinds 2003 beschermd monument. Het werd in 1928-1929 ontworpen door architect A. Van Houtte. De gevarieerde baksteenverbanden verwijzen duidelijk naar de invloed van de Amsterdamse School. Beeldhouwer Koos van der Kaaij (1899-1967) versierde de imposante ontvangsthal met een aantal bas-reliëfs die de verschillende fases in het vlasverwerkingsproces weergeven.

Mevrouw Gaëtane Maes is Doctor in de Kunstgeschiedenis. Zij is lector aan de Université de Lille. Haar interesse gaat uit naar kunsthistorici van de moderne tijd (1450-1800). Zij probeert te achterhalen hoe kunstbiografen uit die periode dachten over kunstenaars en kunstwerken. Haar aandacht richt zich hierbij vooral op Noord-Franse, Vlaamse en Hollandse kunstenaars uit de 17de en 18de eeuw.

Aanleiding tot haar voordracht is de krasse uitspraak van kunstschilder Antoon Van Dijck (1599-1641) die ze terugvond in de geschriften van J.-B. Descamps en als titel van de voordracht gebruikt: “La colère de Van Dijck à Courtrai et sa décision de ne **peindre que pour des hommes et non pas pour des ânes**”.

Van Dijck had zojuist een Kruisoprichting afgeleverd aan de kanunniken van de Onze-Lieve-Vrouwkapittelkerk te Kortrijk. Deze waren niet opgetogen met zijn werk. Ze lieten hun ongenoegen blijken en talmden met de betaling. Toen ze na enige tijd merkten dat anderen dit schilderij wel apprecieerden, probeerden ze Van Dijck te overtuigen twee nieuwe schilderijen voor hen te vervaardigen. Toen vielen zijn minachtende woorden die de kanunniken-opdrachtgevers reduceren tot een stelletje ezels.

Deze anekdote staat vermeld in het boek “La vie des peintres flamands, allemands et hollandais” van Jean-Baptiste Descamps (1715-1791). Het verscheen in vier boekdelen in de periode 1753-1763. Descamps was afkomstig uit het Noord-Franse Duinkerke en actief als schilder-tekenaar. Als kunstbiograaf inspireerde hij zich voor zijn “Vie des peintres” op het “Schilderboek” van kunstenaar-biograaf Karel van Mander (1548-1606). De voor Kortrijk kwetsende uitspraak werd in de latere kunstliteratuur keer op keer herhaald, ook al liet Descamps die achterwege in zijn later werk, “Voyage pittoresque de la Flandre”, gepubliceerd in 1769.

Hoe betrouwbaar is deze anekdote?

Op zoek naar een antwoord op deze vraag onderhoudt de spreker ons eerst over **het literaire genre “biografische geschriften”**. Dit genre duikt voor het eerst op in de oudheid met het werk van Plinius. Vasari (1511-1574) en Van Mander (1548-1606) pasten het toe op het leven van kunstenaars. In dit genre biografische verhalen mengen de auteurs gretig waarheid

en fictie, op zoek naar straffe verhalen die de genialiteit van de kunstenaar moeten onderstrepen. Het conflict tussen schilder en opdrachtgever is er een vaak weerkerend thema. In de gravures die deze verhalen illustreren en vanuit het 17de eeuwse Antwerpen een grote verspreiding kennen, krijgen de opdrachtgevers vaak ezelsoren aangemeten: de ezel, symbool van de onwetendheid en domheid, tegenover de kunstenaar, referentie van goede smaak en kennis.

Wil men die uitspraak “peindre pour des hommes et non pas pour des ânes” van Van Dijk begrijpen, dan moeten we die eveneens plaatsen in **het conflict dat in de 18de eeuw woedt tussen de zogezegde “experts” en de schilders.**

Sinds de renaissance streven de kunstenaars naar erkenning. Niet alleen als ambachtslui, maar ook als intellectuelen. In de 17de eeuwse geschriften staat te lezen dat de schilder zelf de beste deskundige is inzake schilderkunst. Deze bewering brengt een heel debat op gang want anderen - auteurs, kunsthistorici, theoretici - eisen eveneens die deskundigheid op.

In de 18de eeuw duiken nog eens nieuwe kunstexperts op: de kunsthandelaars en de opstellers van verkoopscatalogi. En wanneer de Franse Academie voor Schilderkunst in 1737 voor het eerst een tijdelijke kunsttentoonstelling van zijn leden organiseert, wil nu ook het kunstminnend publiek zijn oordeel kwijt en grijpen de eerste kunstcritici naar hun pen. De voor Kortrijk vernietigende uitspraak van Van Dijk moeten we dus plaatsen in het intellectuele debat dat in de 18de eeuw woedt tussen de kunstenaar enerzijds en allen die menen een oordeel over zijn kunst te mogen vellen. In die strijd eist de kunstenaar het recht op de enige ware kunstkenner te zijn. “Pour bien faire, chacun doit parler de son mestier, autrement on appreste à rire toute la compagnie. »

Vele schilders en graveurs wreken zich op die zogezegde kunstkenner door hen met ezelsoren af te beelden. Wanneer J.-B. Descamps in de tweede helft van de 18de eeuw Van Dijk die ezelsuitspraak in de mond legt, dan stelt hij kunstenaar en opdrachtgevers tegenover elkaar: het komt hem alleen toe een oordeel te vellen over zijn schilderij. De opdrachtgever moet vertrouwen in hem hebben. De kunstenaar is de expert bij uitstek.

Om te besluiten benadrukt de spreekster het grote belang van de 18de eeuw, “le siècle des Lumières”, in de ontwikkeling van de kunstwereld. Facetten ervan als tijdelijke tentoonstellingen, de kunstkritiek, het debat tussen publiek en kunstenaar, de commercialisering van de kunst, het omvormen van privécollecties tot musea doken toen voor het eerst op.

Nicole Pannier

Geleid bezoek aan **restauratiewerf Onze-Lieve-Vrouwekerk, Kortrijk**
donderdag 30 mei 2013

Onder grote belangstelling ontvangt bouwkundig kunsthistoricus Johan Grootaers de leden van de Kring in het portaal van de Onze-Lieve-Vrouwekerk van Kortrijk. Tijdens zijn rondleiding wil hij drie facetten van de renovatiewerken in de kerk belichten:

zijn rol als bouwkundig expert verbonden aan Monumentenzorg, de verschillende **bouwfases van de kerk** en de aard van de huidige **renovatiewerken**.

Welke rol speelt historicus Johan Grootaers bij de huidige renovatiewerken? De werken die nu aan de gang zijn, hebben alleen als doel het interieur van de kerk te restaureren. De buitenkant van de kerk werd tijdens verschillende restauratiecampagnes in de 20^e eeuw aangepakt. Als vertegenwoordiger van Monumentenzorg leidt de vlotte Grootaers werfvergaderingen, coördineert hij de verschillende renovatiefases en begeleidt hij de aannemer. Voor de uitvoering van de werken werd 700.000 € opzij gelegd. Deze som moet goed besteed worden.

Hoe ga je als bouwhistoricus de Onze-Lieve-Vrouwekerk lezen, begrijpen? De bouw van de kerk startte ongeveer 800 jaar geleden. De grafelijke kapel werd een kapittelkerk. De eerste bouwphase gebeurde in de romaanse stijl. Maar de grote uitbreiding kwam in de 13de en 14de eeuw, toen in onze gewesten de romaanse bouwstijl vervangen werd door de gotische. Het koor werd dan ook gebouwd in de vroeg-gotische stijl met spitsbogen en bundelpijlers. Ook de dwarsbeuk en het driebeukig schip van de kerk volgen de nieuwe stijl. We spreken dan van Scheldegotiek of Doornikse stijl. De twee ongelijke vierkante torens dateren eveneens uit het midden van de 13de eeuw. De kerk maakte toen deel uit van een versterkte omheining. De massieve torens, de dikte van de muren en de ruwheid van de gebruikte materialen geven aan het bouwwerk dan ook een militair uitzicht. Rond 1300 werd een groter koor met omgang en straalkapellen aangebouwd.

Lodewijk van Male, de laatste onafhankelijke graaf van Vlaanderen, liet omstreeks 1370 de Gravenkapel optrekken. De bouwmeester volgde er de Brabants-gotische bouwwijze. Het huidige uitzicht van die kapel met een doorbraak naar het hoofdkoor is het resultaat van een restauratiecampagne in de tweede helft van de 19de eeuw.

Na de slag van Westrozebeke in 1382 werd de kerk verwoest. Bij het heropbouwen kreeg de kerk een nieuwe westgevel en grote vensterramen in de dwarsbeuk. De Onze-Lieve-Vrouwekapel aan de noordzijde van het koor dateert ook uit deze vroege 15de- eeuwse bouwphase.

In 1578, tijdens de Beeldenstorm, werden het meubilair, de grafzerken en de glasramen door de Geuzen vernield.

In de loop van de 17de eeuw kwam de barok aan bod. Verscheidene altaren worden gemaakt, waarvan zich echter geen enkele meer in de kerk bevindt.

In de 18de eeuw kreeg de Onze-Lieve-Vrouwekerk een uitgesproken neo-klassiek uitzicht met een marmeren bekleding in “marbre royal de Saint-Remy” rondom koor en kooromgang, en een nieuw hoogaltaar in Lodewijk-XVI stijl. Tegen de bestaande westgevel bouwde men een neo-klassiek voorportaal.

In juni 1905 werd dit portaal verwijderd en vond de voorgevel zijn oorspronkelijke eenvoud terug. Op het einde van de 19de eeuw had men reeds de marmeren bekleding in de kruisbeuk en in de eerste twee traveeën van het koor weggenomen. In het koor werd toen de vloer verlaagd.

Begin 20^e eeuw werd de doopkapel uit 1803 (toen de kapittelkerk een parochiekerk werd) in neo-gotische stijl heringericht.

De bombardementen in 1944 beschadigden vooral de noordzijde van de kerk. Gedurende de restauratiefase van de jaren '60 herstelde men de marmerbekleding van het koor en verstevigde men het triforium. Het was ook in deze periode dat funderingen van de laat-

romaanse kapittelkerk aan het licht kwamen tijdens archeologisch onderzoek onder leiding van Luc Devliegheer.

De huidige werkzaamheden hebben als hoofddoel het interieur van de kerk te verfraaien. Hele muurpartijen en gewelven worden overschilderd, glasramen en stenen bouwelementen gereinigd. Op vele plaatsen in de kerk maken stellingen het de arbeiders mogelijk zo dicht mogelijk bij plafonds, hoge muurpartijen, beelden en ramen te komen. Daar waar het steigermateriaal al weggenomen werd, is het reeds mogelijk de eerste resultaten van de renovatiewerken te bewonderen. Voor het herschilderen van muren en gewelven koos Monumentenzorg een Zwitserse olieverf die spanningsvrij is en langzaam opdroogt. De kleurkeuze gebeurde met grote zorg. Voor de gewelven gebroken wit met een rood gekleurde bies, daar waar nog oude sporen werden ontdekt.

In de Gravenkapel is nog niets gebeurd, maar het renovatieplan staat vast. De vloer, die men in 19de eeuw volledig vervangen heeft naar het model van de Baudeloo-abdij, krijgt een grondige reinigingsbeurt. De gewelven en de achtermuur worden geschilderd met de uitstekende Zwitserse olieverf. Aan de muurschilderingen wordt niet geraakt: die heeft men op het einde van de vorige eeuw grondig behandeld, gereinigd en gefixeerd. Onderaan de nissen zal men waar nodig de sokkels opnieuw bepleisteren. Op sommige plaatsen zal men de muren tegen opstijgend vocht behandelen.

Aan het plafond van de meest oostelijke kooromgang schitteren opnieuw de 33 nep “gulden sporen” tussen de herschilderde leeuwenmotiefjes. De marmeren bekleding heeft men grondig gereinigd. Omwille van de vergulde namen van alle dekens op de gedenkplaten kon men de elders gebruikte reinigingspasta niet gebruiken. De enorme vetlaag die zich door de jaren heen op het marmer had vastgezet, verwijderde men met gewoon zeepwater. De raamomlijstingen kregen wel een peelingbeurt met een efficiënte reinigingsgel, de glasramen een grondige wasbeurt. De nadelen van het zandstralen zijn zo groot dat deze techniek nergens nog toegepast wordt.

Het valt op dat alle kostbare beelden en schilderwerken, veilig ingepakt, het einde van de werkzaamheden hebben afgewacht om nu hun oorspronkelijke plaats terug in te nemen.

In de kruisbeuk zijn de arbeiders enorme steigers aan het monteren. Voor gewelf en de muren van dit centrale deel van de kerk koos Monumentenzorg, in overleg met het kerkbestuur, voor een warmere tint dan de huidige: een lichtgrijze verf die complementair is aan de kleur van de grijze kalksteen. Aan het steenwerk zal men niet komen. Hier en daar zal men beschadigde muurdelen opnieuw bepleisteren. Ook hier is het de bedoeling de glasramen aan de binnenkant te reinigen. De elektrische verlichting blijft ongewijzigd behouden.

Robert Timperman, die dit geleid bezoek voor de leden van de Kring mogelijk maakte, is blij in zijn dankwoord te mogen vermelden dat het einde van werken voorzien is voor het voorjaar 2014!

Nicole Pannier

Het klooster van de zuster Paulinen en de Groeningestraat: een bijzonder stuk Kortrijks architecturaal erfgoed.
woensdag 26 juni 2013.

Groeningestraat, 1 was tot voor kort het Kortrijkse adres van de zusters van de H. Vincentius a Paulo, in de volksmond “Paulinen” genoemd. Ze hadden er een klooster, een kapel en beheerden er het Instituut ten Broele. De zusters verkochten onlangs hun eigendom gelegen tussen de Leieboorden, de Guido Gezellestraat en de Groeningestraat, aan een Gentse immobiliëngroep. Dat deze gebouwen in 2003 als monument beschermd werden, laat ons hopen dat zij niet volledig uit het stadsgezicht zullen verdwijnen. Zij staan bovendien in de Groeningestraat, een historisch heel belangrijke en vitale as in het Kortrijkse stadsweefsel. Reden genoeg dus voor de Geschiedkundige Kring om een afspraak met de zusters te maken en haar leden de kans te geven het hele gebouwencomplex met zijn mooie voorgevels, oude tuinen, kapel en fraaie interieurs te bezoeken. Ignace Van Canneyt zorgde voor de goede afspraken.

De congregatie van de zusters Paulinen bestaat in Kortrijk sinds 1833, maar aan die eigenlijke stichting zitten twee decennia voorgeschiedenis vast (1814-1833). Tijdens de penibele periode van het Franse Bewind (1794-1815) stichtte juffrouw Anna Planckaert (1792-1873) op het verpauperde Overleie een armenschool, bedoeld voor de arbeidersmeisjes van de Onze-Lieve-Vrouweparochie. Zij noemde het de “School van Bermhertigheid”. Door de vrijgevigheid van tal van gegoede families uit de Kortrijkse burgerij, kende die school in zeer korte tijd een forse uitbreiding. De school verhuisde dan ook van Overleie naar een ruim huis op de Broelkaai, het huidig stedelijk Broelmuseum. In 1824, tien jaar na haar ontstaan, streek de schoolgemeenschap neer op haar definitieve vestigingsplaats op de andere Leieoever, in de voormalige “Refuge” (1584) van de cisterciënzers van de Wevelgemse Guldenbergabdij, in de schaduw van de zuidelijke Broeltoren. Het vluchthuis met blekerij grensde toen aan de Leie. De cisterciënzers behielden hun vluchthuis tot aan de Franse Revolutie, toen de republikeinse overheid dit eigendom verbeurd verklaarde en verkocht. Weduwe Félicité Vercruysse (1766-1843) kocht erf en gebouwen in 1824 op en schonk het aan het Weldadigheidsbureau van de stad, op voorwaarde dat de zusters van de “School van Bermhertigheid” er steeds zouden mogen blijven wonen en werken.

Kort na de Belgische onafhankelijkheid werd een kloosterregel uitgeschreven en op 27 oktober 1833 erkende de bisschop van Brugge de eerste vijf zusters als een religieuze congregatie van de H. Vincentius a Paulo gemeenschap. Zuster Anna Planckaert werd de eerste moeder-overste. De lokale volksmond bedacht voor de sympathieke religieuzen de koosnaam Paulientjes. In 1897 telde de communiteit van de zusters Paulinen 33 leden. In 1956 werd de afgeslankte religieuze gemeenschap opgenomen door de Zusters van de H. Vincentius a Paulo van Kortemark.

Dank zij de giften van welgestelde burgers konden de zusters een breed pand in de Groeningestraat verwerven. Op het achterliggend terrein werd een nieuw schoolgebouw van drie verdiepingen opgetrokken. Tot dusver hadden de zusters hun allerbeste zorgen gewijd

aan de scholing van de armsten. Maar de goeude klassen drong aan opdat ze ook een kostschool zouden oprichten voor burgerkinderen. De nieuwbouw bood die expansiekansen. Maar Anna Planckaert, ondertussen moeder Vincentia, bleef wakker liggen van de vormingsnoden van de kanslozen. In de laatste jaren van haar leven opende zij een beroepsschool, die men de “breischool” noemde. Deze werd onder de volgende moeder-overste omgevormd tot een lagere school. Daar konden de kinderen gratis les krijgen. De pensionnaires van de kostschool daarentegen betaalden wel schoolgeld.

De zusters slaagden erin om, dank zij giften of bij testament, hun eigendom uit te breiden van de Leieboorden tot aan de Groeningestraat, waar ze in de loop der jaren verschillende aanpalende panden konden verwerven. In de binnenruimte lieten ze, al naargelang het plaatsgebrek, nieuwe gebouwen optrekken. Het eerste pand verwierven ze in 1850. In 1905 kochten ze het 18de eeuwse herenhuis Chomé waar zij een slot konden inrichten. Kort voor de schoolstrijd verwierven ze Groeningestraat nummer 3 dat tot 1978 dienst deed als woning voor de priester-directeur. Het huis werd dan gesloopt om plaats te maken voor een turnzaal en klaslokalen. In 1927 kocht de vzw van de zusters in de Guido Gezellestraat het huis waar Guido Gezelle gewoond had. Ze lieten er een art deco-gebouw zetten waar het betalende externaat zijn intrek mocht nemen. De vrijgekomen vleugel van de Refuge werd dan in beroepsschool herschapen. De benedenverdieping werd tot feest- en turnzaal omgebouwd. De lichte aardbeving van 11 juni 1938 had als gevolg dat het bevallige huistorentje van de eeuwenoude Refuge moest afgebroken worden.

In 1953 werd de florerende en geprezen middelbare technische en - beroepsafdeling gehomologeerd. In 1960 richtten zij een ASO-afdeling op. In 1964 wordt de *Inrichting der Zusters Paulinen* omgedoopt tot *Ten Broele Instituut*.

Naast hun vormingsactiviteiten in en rond Kortrijk hadden de zusters een missiewerking in Belgisch Kongo.

De zusters Paulinen hebben bewogen jaren beleefd.

De eerste schoolstrijd (ca. 1880) had als gevolg dat de zusters de vertrouwde Refuge moesten verlaten. De recente nieuwbouw werd gesloopt. De kapel die ze in de jaren 1840 hadden opgericht, werd tot een staatschool omgebouwd. Het kloostergedeelte langs de Groeningestraat kon niet in het gedrang komen, vermits de religieuzen het in 1850 zelf aangekocht hadden. Toen graaf Alphonse de Thibault de Boesinghe in 1887 de Refuge van de stad afkocht ten behoeve van de kloostergemeenschap, namen ze opnieuw intrek in het oude gebouw. En op eigen grond, langsheen de Groeningestraat, richtten de zusters in 1889-1890 hun nieuwe kapel in neobarokstijl op, tot op vandaag onderdeel van het beschermd patrimonium. De vroegere kapel werd aan de lagere school toegewezen.

Na de schoolstrijd werd het instituut helemaal gereorganiseerd. Er kwam een bewaarschool voor de allerkleinsten. De twee “netten” bleven naast elkaar bestaan: het kind van de arbeider kwam naar de aangenomen school, die enkel een externaat had waar het onderwijs in de Nederlands gebeurde. Het kind van de burger ging naar de vrije school, droeg een uniform en kreeg tot 1932 les in het Frans.

De beschietingen van de Leiebruggen in 1918 alsook het opblazen van de Broelbrug in mei 1940 brachten aanzienlijke schade toe aan de gebouwen.

De geallieerde luchtaanvallen van 21 juni 1944 lieten de voorgevel in de Groeningestraat vol scheuren en barsten achter. Bij de restauratie in 1947 slaagde men erin de twee oorspronkelijk verschillende delen tot een harmonisch neo-rococo geheel te verwerken. Pronkstuk werd de voordeur met een prachtig rocaille-ijzerwerk.

Vanaf het schooljaar 1991-1992 werden de onderwijsactiviteiten van het Ten Broele Instituut teruggeschroefd. In 2003 telde het klooster nog 5 zusters. In 2008 had de herdenking plaats van 175 jaar Zusters Paulinen te Kortrijk. De drie laatste kloosterzusters verhuisden in de lente 2013 naar het rusthuis Sint-Vincentius in hun vertrouwde Groeningestraat.

Het bezoek aan de kloostergebouwen, de tuin, de kapel was voor de meeste leden van de Kring een ware ontdekking. Vooral het rococo-interieur van het huis Chomé maakte een grote indruk. In de neo-barokke, eenbeukige kloosterkapel, met wandschilderingen van Kortrijkenaar Jules Speybrouck (1896), kregen de bezoekers de kers op de taart: een korte maar zeer originele causerie over Guido Gezelle door dhr. Julien Vermeulen. Aan de hand van tien kleine anekdotes, teruggevoerd tot tien data, belichtte hij de bijzondere band die Guido Gezelle als dichte buur en goede vriend had met de Paulientjes. Gezelle was 17 jaar onderpastoor op de O.- L.- Vrouweparochie in Kortrijk en woonde gedurende 14 jaar (1872-1886) in een pand in de huidige Guido Gezellestraat. Hij schreef voor of over de Paulinen een veertiental gedichten, nu eens plechtige, dan weer vrolijke en speels-onderhoudende verzen.

Onder leiding van voorzitter Didier Dumolin en Bernard D'heygere ging het bezoek verder en wandelden de vijftig opgekomen leden van de Kring doorheen de Groeningestraat met aandacht voor de merkwaardigste huizen.

De Groeningestraat is een van de oudste woonkernen van Kortrijk. De Romeinen stichtten er op de zuidelijke Leieoever een nederzetting waarvan het karakter, burgerlijk of militair, tot op vandaag moeilijk te bepalen is. De Noormannen gebruikten de bestaande halfcirkelvormige Frankische “mote” of vesting op het einde van de 9de eeuw als winterkwartier en uitvalsbasis. De Heren van Vichte waren er later de burens van de graven van Vlaanderen. Tussen het grafelijk kasteel en de oude mote liep toen een brede gracht. De Groeningestraat heette tot in 1727 de Kanunnikstraat. De Kanunnikpoort verleende toegang tot het ommuurd grafelijk domein. In de middeleeuwen en de Nieuwe Tijd was de straat inderdaad de woonplaats van talrijke kanunniken en leden van het Onze-Lieve-Vrouwkapittel en anderen vooraanstaanden. De straat is door de eeuwen heen bijna intact gebleven. Vele van de bepleisterde en beschilderde lijstgevels dateren uit de 19de eeuw, maar de kern van de huizen gaat meestal terug tot de 14de eeuw.

In de 19de eeuw ontwikkelde zich achter de huizen industriële activiteiten: een blekerij (nr. 17), een weverij en veredelingsbedrijf (nr. 9-11), een fabriek van gasmotoren (nr. 27) een brouwerij (nr. 36). Rechts van nr. 29 kwam men doorheen het “Poortje Catteautje” tot in een beluik met twintig huisjes gebouwd in 1876. Links van nr. 17 kwam men via het “Benoits poortje” op de bleekweiden.

Opvallend is het huis nr. 19 het “Vlaams Huis”. Het werd in 1912 naar een ontwerp van architect Richard Acke (1873-1934) gebouwd in opdracht van de kunstenaarsvereniging De Vlaamse Wacht van Kortrijk. Het huis toont Engelse “Arts- and Crafts”- en Nederlandse Berlage-invloeden.

Ook het huis nr. 25 onderscheidt zich van de andere in de rij. Het werd in 1771 opgetrokken in de Lodewijk XV-stijl in opdracht van griffier de Lannoy. In 1799 werd de Armenkamer er

ondergebracht en van 1866 tot 1925 het Bureel van Weldadigheid. Achteraan bouwde men haaks op het huis twee tuinvleugels.

Op het einde van de straat rechts, tussen de Groeningestraat, de Houtmarkt, de Lange Brugstraat en het Begijnhofpark stond de Groeningeabdij. Het was de derde vestiging van het klooster, veilig binnen de stadsmuren. De eerste steenlegging vond plaats in 1593.

175 jaar Zusters Paulinen te Kortrijk (1833-2008), Kortrijk, 2008.

Vermeulen J. , Guido Gezelle - dichte buur en goede vriend, Ten Broele Instituut Kortrijk, 1999.

Debrabandere P., Kortrijkse gevels, van neo-klassicisme tot nieuwe zakelijkheid, Kortrijk, 1983.

Nicole Pannier en Régine Verheust.

Een **studiedag in Anzegem**: het domein Hemsrode en de Sint-Janskerk.
zondag 22 september 2013

De nazomerzon scheen en de temperatuur was uitzonderlijk zacht toen voorzitter Didier Dumolin meer dan 70 leden van de Kring welkom heette op het voorplein van het kasteel van Hemsrode. Zij waren er op uitnodiging van jonkheer en mevrouw Benoit de Maere d'Aertrycke, leden van de Kring en samen met bestuurslid Jean de Borchgrave, organisatoren van deze studiedag.

Wie waren de heren van Hemsrode? Wat is het verhaal van het kasteel?

De plaatsnaam Anzegem duikt als "Ansoldingahem" voor het eerst op in de tweede helft van de 10de eeuw bij een schenking van een aantal landerijen aan de Gentse Sint-Pietersabdij. Vanaf 1300 krijgt het domein de voorrechten van een heerlijkheid. Verschillende heren volgen er elkaar op.

Roland van Uytkerke neemt een bijzondere plaats op in de rij van de heren van Hemsrode. Als nauwe medewerker van de Bourgondische hertog Filips de Goede speelde hij een vooraanstaande rol in de uitbreiding van het hertogdom naar het noorden toe. Hij was de aanvoerder van het 30.000 man tellende hertogelijk leger wanneer Filips in de 100-jarige oorlog de wapens opneemt tegen de koning van Engeland. Hij onderscheidde zich als bekwame veldheer in Luik en leidde verschillende diplomatieke missies in het buitenland. Voor al deze uitzonderlijke diensten beloonde de hertog hem met de Orde van het Gulden Vlies.

Het is een raadsel hoe het kasteel van Hemsrode er uitzag toen Roland van Uytkerke er heer was. Vermoedelijk was het een versterkte woning naar het model van het tot op vandaag bewaarde kasteel van Vichte.

Het kasteel kwam ca. 1770 in het bezit van de voorouders van Marie-Hélène de Maere, geboren gravin de Limburg Stirum. De middeleeuwse woning werd in de late 18de eeuw vervangen door een landhuis omringd door bossen en vijvers. Het deed dienst als opbrengstdomein. In de vijvers werd er op karpers gevist, in de bossen gejaagd, vooral op vogels. Gedurende de winter verbleef de adellijke familie in Gent.

In augustus 1940 ging het kasteel in de vlammen op. Onoplettende rokende Duitse officieren staken het huis in brand. Het hele familiearchief en het grootste deel van de inboedel verdween. Na de oorlog besloot graaf Philippe de Limburg Stirum het kasteel niet te herbouwen. De gespaarde bijgebouwen in halve-maanvorm, het koetshuis en de stallingen,

werden vergroot en ingericht tot het huidig kasteel. Met veel smaak en geduld slaagde hij erin de sfeer van een adellijk landhuis te herscheppen.

Stefan Vidts, tuin- en landschapsarchitect en master in de kunstwetenschappen, is erg vertrouwd met het domein van Hemsrode. Onder zijn enthousiaste leiding bezochten de leden van de Kring de tuinen en de bossen die het kasteel omringen. Hij legde er meteen de nadruk op dat park en bossen nooit als lusttuin werden geconcipieerd. Het was en bleef een jachtdomein dat voor de nodige inkomsten moest zorgen.

De late 18de eeuwse architect Verly liet vanuit het kasteel vijf zichtassen in de vorm van een ganzevoet vertrekken. Folietjes, watervallen, vijvers, kunstmatige heuvels en beken duiken her en der op. Af en toe duikt in het bos een stille plek op, een “jardin anglais”. Slingerende, verzonken wandelpaden tonen ons de weg. Stenen brugjes, restanten van sluizen en kunstmatige watervallen sieren oude beken. Opmerkelijk zijn de ruïnes van het Hermitage, een oud theepaviljoen dat vooral bij valavond betoverend is. Maar allesoverheersend is het dichte bos. Dynamisch bosbeheer met een nieuwe visie van kappen en aanplanten zorgen ervoor dat voor het oude domein een toekomst weggelegd is.

Na een smakelijke picknick op het voorplein van het nieuw kasteel, vertrok het gezelschap richting dorpsplein Anzegem..

Centraal en opvallend staat midden op het dorpsplein de Sint-Janskerk.

Ir. Dries Vanhove, MSc in conservation, die de huidige verfraaiingswerken van de kerk leidt, gaf deskundige toelichting bij het kerkbezoek, bijgestaan door jhr. de Maere d’Aertrycke, voorzitter van de kerkfabriek.

De kerk werd in de tweede helft van de twaalfde eeuw als een romaanse kerk in Doornikse steen gebouwd. De merkwaardige middentoren en resten van de kruisbeuk bleven bewaard. Eind 17de eeuw verving men het oude koor door een nieuw koor met twee zijkapellen.

Wanneer de kerk bij het begin van de 19de eeuw te klein bleek te zijn, besliste men in 1824 om het romaanse schip af te breken en te vervangen door een nieuw, bestaande uit drie brede beuken. Wereldoorlog I bracht ernstige schade toe aan de kerk. Gedurende het interbellum kreeg zij neogotische vensters en werden de beuken onder afzonderlijke daken gebracht. Een houten spitsbooggewelf bekroont het schip. Het koepelgewelf met cassettes en platgedrukte rozetten dateert uit 1828. De monumentale eikenhouten preekstoel met dubbele trap aan de achterzijde uit 1870 (Dumon) toont het doopsel van Christus. Merkwaardig is eveneens een renaissance biechtstoel.

De heren van Hemsrode gaven door de eeuwen heen blijk van een grote verbondenheid met Anzegem en de Sint-Janskerk. Glasramen afkomstig van het kasteel Hemsrode werden na de brand van 1940 in de kerkmuren gemetseld. Obiits van de families de Courtebourne, de Limburg Stirum en de Tiennes hangen aan de binnenmuren; gedenkstenen sieren de noordelijke buitengevel. Het wapen van Hemsrode werd toegekend aan de gemeente Anzegem: het schild moet geplaatst worden voor een Johannes de Doper.

Nicole Pannier en Jean de Borchgrave

Wereldoorlog II: de luchtbombardementen op Kortrijk.

Ir. Pol Descamps. 24 oktober 2013,
Erfgoedhuis Kortrijk

Pol Descamps heeft de geallieerde bombardementen op Kortrijk van heel dichtbij meegemaakt. Hij was vijf jaar bij het uitbreken van de oorlog. Hij woonde aan het Albertpark. Zijn huis en dat van zijn burens werden door brandbommen getroffen.

Gefascineerd door de technische kant van de bombardementen, verdiepte hij zich in het verhaal van de vliegtuigen en de bommen en van de geallieerde bemanningsleden die de stuurknuppel en de aanvalsknoppen bedienden. Zijn vlotte voordracht en de duidelijke powerpointvoorstelling was dan ook rijkelijk geïllustreerd met afbeeldingen van geallieerde en Duitse vliegtuigen met beroemde en beruchte namen.

Als een rode draad doorheen de voordracht liep de evoluerende bombardementenstrategie van de geallieerden. En het begrip hiervoor vanwege de inwoners van Kortrijk. Voor de zware vernielingen en de vele doden veroorzaakt door “bevriende” bombardementen ontstond ondertussen de uitdrukking “collateral damage”.

Meer dan 70 leden en vrienden van de Kring volgden met veel aandacht het verhaal van zijn herinneringen, doorspekt met de resultaten van jarenlang opzoekingswerk.

Toen de Duitse legereenheden op **10 mei 1940** België binnenvielen, besloot de jonge familie Descamps-Reyntjens naar Frankrijk te vluchten. Ze verbleven een tijdje in een boerderij te Vieille-Eglise op 20 km van Duinkerke en beseften tot hun verbazing dat ze midden de Duitse tankdivisies terechtgekomen waren. Toen ze naar Kortrijk terugkeerden, vonden ze hun huis doorzefd door Duitse kogels. De Slag aan de Leie had zijn sporen nagelaten. De Groeningebrug was opgeblazen en vervangen door een Duitse noodbrug.

Kortrijk raakte pas in **1942** volop in het oorlogsregime. De ramen van alle huizen werden vanaf toen overal afgeplakt met strips en ’s nachts verplicht verduisterd. In een aantal huizen installeerde men gascompressoren om de druk op een normaal niveau te krijgen. Kinderen die dreigden ondervoed te raken, kregen soep op school. In parken en voortuinen verschenen groentebedden. Benzine verdween en alle auto’s werden opgeëist. Het woordje Ersatz ging deel uitmaken van de dagelijkse woordenschat: touwen van papier, zolen van hout, chicorei...

In het **najaar van 1943** trof de luchtoorlog ook onze stad. Het nachtelijk geronk over muisstille wijken, angst en trillende ramen werden een dagelijkse realiteit. Elders op het oorlogstoneel woedde die luchtoorlog al een hele tijd in volle hevigheid. Tussen juni en september 1940 had de Royal Air Force de Duitse aanval vanuit de lucht afgeslagen en de Battle of Britain gewonnen. Daarop hadden de Duitsers hun Blitzkrieg gestart. Duitse eskaders vlogen overdag boven Kortrijk op weg naar hun Londense doelwitten. In 1941 begonnen de eerste Engelse bombardementen op Duitsland. Af en toe hadden boven Kortrijk luchtgevechten plaats.

Tussen 1941 en 1943 vlogen de Amerikanen (USAF) duizenden jachtvliegtuigen en bommenwerpers naar Engeland over. Een groot deel ervan werd overgevlogen door vrouwelijke piloten.

In 1943 startte de stad met het bouwen van betonnen schuilkelders en het installeren van sirenes. Men was immers gealarmeerd door de bombardementen op het Duitse vliegveld van Wevelgem en op spoorwegen elders, door het regelmatig opduiken van verkenningsvliegtuigen die de stad fotografeerden, en door de soms tot 700 vliegtuigen, bommenwerpers en hun eskaders, die over de stad vlogen en de lucht sierden met hun condensstrepen. De lessen in het Sint-Amanscollege werden soms tot vijf maal toe per dag om reden van luchtalarm onderbroken.

Het eerste bombardement van Kortrijk vond plaats op **zaterdag 3 september** om 17 uur. In de Toekomststraat vielen die avond 50 doden. Pol Descamps en zijn broer zagen, vanuit de tuin van hun ouderlijk huis, de blinkende vliegtuigen hun bommen droppen in de avondzon. Vanaf **februari 1944** werd Kortrijk, en vooral het Duitse rangeerstation aan de Congoweg, een strategisch doelwit voor de RAF en de USAF. De geallieerden planden de landing in Normandië en de Duitse aanvoer naar Frankrijk moest zoveel mogelijk worden gehinderd. Maar het was een getroffen Engelse Lancaster op weg naar Frankfurt die op **zaterdagavond 18 maart** om 21 uur de omgeving van het Albertpark vernielde. Een luchtmijn van 2 ton ontplofte in de Joris Vercruysselaan en blies alle ruiten uit de omliggende huizen. 1200 brandbommen drongen daarna door daken en plafonds tot diep in de woningen. De luchtaanvoer doorheen de vernielde ramen wakkerde de vlammen aan. Het ouderlijk huis van Pol Descamps, Albertpark nr. 12 (vandaag 29), vloog op verschillende plaatsen in brand. Op **zondag 26 maart** om 21 uur kwam de tweede maar tot dan toe zwaarste aanval. Engelse Lancasters en Mosquito's vielen de buurt van het station aan. Honderden huizen werden vernield. Er vielen 270 doden. Het officiële bericht van de RAF luidde "109 British bombers attack railway yards at Courtrai, France, without loss."

Vanaf deze dag, tot 30 juni 1944 sliepen de 11 leden van de familie Descamps in de kelder. Vele bewoners ontvluchtten de stad. Gas, water en elektriciteit werden vaak afgesloten. Buren groeven verbindingen tussen de kelders. Pol Descamps herinnert zich hoe hij en bevriende jongens kogels en schrapnels verzamelden en de antiradar zilverpapierenen strookjes verhandelden die 's nachts uitgeworpen werden boven de stad.

Op **10 mei en 21 juli** volgden nog twee zware aanvallen telkens uitgevoerd door Engelse, Canadese en Australische Lancasters. Het vormingsstation was het doelwit, maar gans de stad werd getroffen. Eerst kwamen groene lichtpotten, aan valschermen vastgemaakt, naar beneden. Groene lichtmarkeringen werden afgeworpen. Daarop volgden de bommen en de oranje gloed van de ontploffingen. Beklijvend was de foto van de hertog van Gloucester die daags voor de zware aanval van 21 juli toekijkt hoe de bommen in de Lancasters bestemd voor Kortrijk geladen worden. Gedurende die bombardementen stortten twee Lancasters neer op Kortrijk, een derde langs de Leie in Bissegem. Meer dan 50 geallieerde bemanningsleden lieten die nacht het leven. In de loop van de bezetting hadden de Duitsers in en rond Kortrijk zowel vast als mobiel luchtafweergeschut (Flak) opgesteld. Maar vooral de vijandelijke nachtjagers die vanuit Wevelgem opereerden in het luchtruim tussen Kortrijk en de zee bleken die nacht bijzonder efficiënt.

De jonge familie Descamps besloot eind juni de stad te verlaten en rust te zoeken bij familie te Kwaremont. Maar ook daar maakten Amerikaanse vliegtuigen en Duitse V1's de omgeving onveilig. De jonge Pol ontdekte samen met zijn vader en broer in de tuin van het kasteel Calmont een niet ontplofte V1 met 800 kg niet ontplofte dynamiet in de kop. De familie

vluchtte van Kwaremont naar Ruien, waar ze op 3 september de Engelse bevrijders verwelkomden.

Boven het bevrijde Kortrijk trokken in **december 1944** nog talloze Engelse en Amerikaanse bommenwerpers en vliegtuigen naar de Ardennen waar het von Rundstedt offensief uitgevochten werd. De Luftwaffe bleef onverdroten Messerschmidts bouwen en bommen produceren. Maar het tekort aan piloten zou hen die laatste luchtoorlog doen verliezen.

Wie meer wil weten over de Kortrijkse bombardementen gedurende Wereldoorlog II moet het uitstekende boek “ De luchtaanvallen op Kortrijk en Wevelgem 1940-1945 “ van Dirk De Cuyper lezen, verschenen in 2010. De auteur maakte volop gebruik van de digitalisering van het Britse oorlogsarchief in 1990.

Nicole Pannier

110de verjaardag van de Kon. Geschied- en Oudheidkundige Kring van Kortrijk
zaterdag 30 november 2013
Erfgoedhuis, Kortrijk.

Een goede 110 jaar geleden, op 7 mei 1903, stichtten een aantal enthousiaste en gedreven Kortrijkzananen een vereniging die tot doel had de kennis en de studie van het geschiedkundig en oudheidkundig verleden van de stad Kortrijk en het omliggend gebied te verbeteren en te promoten.

Dit feit herdachten het bestuur en de leden van de Kring samen met hun genodigden op zaterdag 30 november 2013.

Na het welkomstwoord van voorzitter Didier Dumolin nam rijksarchivaris dr. his. Hendrik Callewier het woord om wat toelichting te geven bij het Register van de Draperie 1366-1561, een archiefstuk dat de Kring ter gelegenheid van zijn verjaardag laat restaureren. Dr. his. Stijn Bossuyt bracht een samenvatting van de inventaris van de publicaties in de Handelingen voor de periode 1998-2013. Een sfeerbeeld van het stichtingsjaar 1903 sloot deze korte academische zitting af. Waarna alle aanwezigen het glas hieven op die heuglijke verjaardag.

Toen de Geschiedkundige Kring in 1903 gesticht werd, kon zij rekenen op een grote belangstelling. De doelstellingen van de vereniging spraken velen aan: bijdragen tot een betere kennis en studie van het geschiedkundig en oudheidkundig verleden van de stad Kortrijk en het omliggend gebied, deze kennis verspreiden via publicaties, voordachten enz., tussenkomen in het bewaren en herstellen van het roerend en onroerend erfgoed van de stad. Sindsdien is veel veranderd. Hoe geldig blijven die kerndoelstellingen vandaag? Welke rol vervult **een geschiedkundige vereniging in de huidige samenleving**? In zijn inleidende toespraak had voorzitter Didier Dumolin geen moeite om een positief antwoord op die toch essentiële vragen te formuleren.

Het verleden van de stad en haar omgeving is nog steeds het studiegebied van de Kring. Maar vandaag, in tegenstelling tot 1903, deelt zij dit studiegebied met andere erfgoedverenigingen. Met hen wil zij, in vriendschap en samenhang, verder samenwerken.

De Kring verspreidt de opgedane kennis ook vandaag op verschillende manieren.

Maandelijks lezingen en jaarlijkse uitstappen kennen nog steeds een grote belangstelling.

Maar de meeste tijd en zorg besteedt de Kring aan haar jaarlijkse publicatie, de Handelingen.

Zij wil er een platform bieden aan al wie op een wetenschappelijk onderbouwde wijze inspeelt op de interesses van haar publiek.

De bekommernis om het roerend en onroerend patrimonium van de stad en haar omgeving is 110 jaar na de stichtingsdatum meer dan ooit actueel. De voorzitter somde een aantal dossiers op waarin de Kring vandaag een rol probeert te spelen, alleen of in samenwerking met andere verenigingen, wakend over het Kortrijks erfgoed in de ruimste zin van het woord.

Dus ja, anno 2013 is de rol van een historische kring nog steeds relevant.

De Kring heeft zich ter gelegenheid van haar 110de verjaardag geëngageerd om **een topstuk uit het Kortrijkse oude stadsarchief**, bewaard in het Rijksarchief, **te restaureren** en zo een van haar kernopdrachten te vervullen. Rijksarchivaris Hendrik Callewier benadrukte de grote waarde van dit archiefstuk. Het register van de Draperie bestaat uit twee grote delen. Een eerste katern bevat vonnissen uitgesproken door het bestuur van de draperie. Vanaf de tweede katern vinden we de namen van de bestuursleden en gewone leden van de draperie terug voor de periode 1366 - 1561. Met “drapier” bedoelde men toen een ondernemer, hij die het productieproces van het laken controleert. Aan de hand van de bewaarde lijsten was het mogelijk vast te stellen dat meer dan de helft van de inwoners van de stand en de kasselrij een beroep uitoefende dat verband hield met de lakennijverheid. Vanaf 1467 zijn er in het register ook gegevens over de opbrengst van het verkochte laken, waardoor de totale productie van het Kortrijkse laken in beeld kan gebracht worden. In de rijke middeleeuwse stadsarchieven van Brugge, Gent, Oudenaarde en andere Vlaamse steden is geen gelijkaardig register uit deze periode terug te vinden.

In het verleden publiceerde de Kring **algemene tabellen van haar publicaties**. Dit gebeurde in 1953, 1978 en 1998. Dr. his. en bestuurslid Stijn Bossuyt vulde de leemte van de laatste 15 jaren aan ter gelegenheid van de 110de verjaardag van de Kring.

De 72 bijdragen, allen verschenen in de jaarlijkse publicatie Handelingen, weerspiegelen de interesses van de werkende leden, de leden en andere bevriende onderzoekers van de vereniging. Ze leveren 2913 bladzijden op, gemiddeld dus 245 bladzijden per jaar. Ze bestrijken een zeer breed domein, zowel chronologisch als inhoudelijk.

Er verschenen geen artikelen die de oudheid of de vroege middeleeuwen behandelen. Een vijftal artikels behandelen de middeleeuwse periode. De grootste interesse van de auteurs gaat naar de nieuwe tijd (1500-1789). Ondanks het woelige karakter van dit tijdperk kende de stad in die periode een tijd van relatieve bloei. De nieuwste tijd komt in een zeer breed geheel van onderwerpen ter sprake met een uitgesproken interesse voor architectuur en stedenbouw.

Ook inhoudelijke vertonen de publicaties van de laatste 15 jaar een zeer grote verscheidenheid. Naast de interesse voor schilder Roeland Savery blijkt ook een volgehouden aandacht voor de krijgsgeschiedenis. De Kring heeft steeds aandacht gehad voor het economische weefsel van de stad Kortrijk. Uit de werkzaamheden van de vroegere commissie bedrijfs-geschiedenis groeiden tal van publicaties. De daarmee verbonden urbanisatie vindt zijn neerslag in verschillende artikels. Andere themata komen in de afgelopen 15 jaar beperkter aan bod: de eigen geschiedschrijving in Kortrijk, de diplomatie, de politieke

geschiedenis en de politieke machtsstrijd in Kortrijk. WO I ontbreekt volledig in het gamma en WO II komt slechts terloops aan bod.

Opmerkelijk: er bestaat een tendens bij de Kring om af en toe plaats te maken voor uitgebreide bijdragen en om zelfs ruimte te voorzien voor volledige boekwerken over één onderwerp. Het behoedt de Kring ervoor in de val te trappen van het publiceren van kleine fait-divers die weinig inzichtelijkheid met zich meebrengen.

Een aantal publicaties sluiten aan bij culturele gebeurtenissen in Kortrijk: een herdenking, een tentoonstelling. Het combineren van de interesses van de leden met de interesses van de stad is een goede garantie om blijvend het lezerspubliek van de Handelingen aan te spreken.

Deze geslaagde en erg gesmaakte viering eindigde met een evocatie van het stichtingsjaar 1903. Ondervoorzitster Régine Verheust vertelde **het verhaal van de stichting** van de Geschiedkundige Kring. Zij baseerde zich daarvoor op de uitstekende extra-uitgave van de Handelingen onder de redactie van Philippe De Potter bij de 100ste verjaardag van de Kring in 2003. Bestuursleden Jean de Borchgraeve en Nicole Pannier, geholpen door werkend lid Francis Van Branteghem, situeerden de stichting van de Kring in zijn tijd: wat gebeurde er in 1903 in de wereld, in Europa, in België en in Kortrijk?

Bestuurslid Annie Callens zorgde bij elk onderdeel van de viering voor een gepaste inleiding en bindtekst.

Nicole Pannier

Archeologische opgravingen in Kortrijk en omgeving. Jaarverslag.

Philippe Despriet

19 december 2013

Erfgoedhuis, Kortrijk.